

Stanislav Grof, psihiater

Bizarno je, da nimamo kategorije za holotropna psihična stanja

»Naj z zadržanim nasmeškom poslušamo zasanjano pleteničenje rdečeokega vrača iz Konga ali v kultivirani zamaknjenosti prebiramo razvodenele prevode sonetov mističnega Lao Zija, se znova in znova spopadamo s kakšno trditvijo Tomaža Akvinskega ..., vedno naletimo na zgodbo, ki ves čas spreminja obliko, a je neverjetno dosledno pospremljena z izzivalno vztrajnim namigom, da bi bilo mogoče doživeti več, kot bo kdaj znano ali povedano.«

*Brane Maselj,
foto Jure Eržen*

Tako je v uvodu knjige *Junak tisočerih obrazov* zapisal avtor Joseph Campbell, sloviti ameriški strokovnjak za mite. V starodavnih zgodbah, mitih in verstvih iz skoraj vseh kotičkov sveta je Campbell zasledoval mater vseh zgodb, ki si jih človeštvo pripoveduje že od altamirske jame naprej. V zgodbah o junaku, ki se ponavljajo v tisočerih oblikah po vsem planetu, pravzaprav v vsakem posamezniku, ki mora v življenju preiti razvoj k odrasli, odgovorni

in samostojni osebi, je prepoznal arhetip, ki je ugnuzden v nezavednem vsakega človeka – C. G. Jung bi rekel v kolektivnem nezavednem, kjer domuje kot potencial življenjskih možnosti.

Psihiater Stanislav Grof je v globinah človekovega nezavednega osvetlil še en arhetipski vzorec, na katerega ni pred njim, vsaj v okvirih analitičnih terapij, pomislil še nihče. Kot psihedelični terapevt, ki je od leta 1956 z LSD-jem zdravil psihične težave pacientov, je tako pogosto naletel na izkušnjo smrti in ponovnega rojstva, uničenje sveta in vnovično kreacijo sveta, da je pogledal za zaveso zavesti in globoko v nezavednem odkril brazgotine, ki jih v slehernem od nas pusti prvo in najtežje dejanje, s katerim se pojavimo na tem svetu – proces rojstva.

Za psihotravme, s katerimi kot dojenčki prijokamo na svet, je Grof že v 70. letih uporabil termin perinatalna psihologija in ga vključil v svoj teoretski model razširjene kartografije človeške psihe, v katerega je vrisal tudi vsa tako imenovana holotropna stanja človekove zavesti. To so spremenjena stanja zavesti, za katera je iz grških besed *holos* (celota) in *trepein* (gibanje proti nečemu) skoval neologizem holotropna stanja in jih raziskoval prek transpersonalne psihologije, katere eden od ustanoviteljev in vodilnih teoretikov je.

Za svoje delo je leta 2007 prejel nagrado fundacije nekdanjega češkega predsednika Havla *vision 97*. Dr. Grof je profesor psihologije na kalifornijskem inštitutu za integralne študije v San Franciscu, pred tem je bil vodilni raziskovalec na psihiatričnem

raziskovalnem centru v Marylandu in profesor psihatrije na univerzi Johna Hopkinsa v Baltimoru. Junak je, pravi ameriški mitolog, vsak, ki doživi krizo, v kateri se umakne v območje nezavednega, kjer težave zares bivajo, jih tam razjasni z arhetipi, ki so univerzalne oblike ali podobe nezavednega izvora. V vsakem prelomnem obdobju se mora človek junaško prebiti onstran osebne in lokalne simbolne zmede k arhetipom, kot skrivnemu vrelcu moči, da prerodijo njega in z njim vred družbo, v katero se zmagovito vrne.

Stanislav Grof prek spremenjenih stanj zavesti več kot 50 let raziskuje nezavedno. V ta namen je razvil tako imenovano četrto vejo psihologije, transpersonalno psihologijo. Njegovo delo v psihoterapiji obsega raziskave človekovega nezavednega s pomočjo psihedelikov, največ z LSD-jem, pa tudi brez pomoči kemije. Kot praktični izraz svojega teoretskega dela je ob pomoči žene in terapevske sodelavke Christine razvil sistem dihalne terapije, tako imenovano holotropno dihanje, ki ga je te dni z organizatorko Mojco Studen predstavljala tudi v Sloveniji, na Otočcu.

Kaj menite o naslednji izjavi, ki zveni romantično hipiješko in prihaja iz krogov uživalcev LSD-ja: Hvala bogu, da je človek skoraj hkrati z izumom atomske bombe izumil tudi LSD?

Ja, takšna izjava bi lahko bila tudi moja, čeprav nisem prepričan. To je izjava nekoga, ki verjame, da nam psihedeliki v časih krize lahko pomagajo. Veliko ljudi, ki ima s psihedeliki izkušnje, meni, da v času, ko nam nad glavo visi grožnja atomskega holokavsta, obstaja tudi nekakšno upanje. Seveda če so psihedeliki, kot je LSD, tudi pravilno uporabljeni, ne pa zlorabljeni, kot se je denimo uporabljalo v Woodstocku in se še vedno v določenih subkulturah.

Že na Češkem ste, preden ste emigrirali v ZDA, eksperimentirali, tudi osebno, z LSD-jem.

Ja, v okviru psihedeličnih raziskav in izkustvenih tehnik psihoterapije, ki so omogočile, da smo začeli opazovati spremenjena stanja zavesti, s katerimi so v preteklosti in tudi še danes povsod, kamor ne doseže t. i. sodobna medicina, operirali zdravniki. Terapevti, ki so bili odprti za te tehnike, so lahko samo potrdili izjemne zdravilne potenciale holotropnih stanj in pridobili nove informacije o naravi človekove zavesti in celotne realnosti. Takrat je prišla na naš inštitut ponudba švicarskega Sandoza, ali želimo preizkušati LSD-25 v terapevtske namene. Že kot študent sem asistiral pri teh terapijah s pacienti, takoj ko sem diplomiral in se tam zaposlil, pa sem prosil, ali lahko tudi na meni preizkusijo ta psihedelik.

Moj mentor je želel opraviti tudi encefalogram, da bi izmeril možganske valove, zato so me po zaužitju LSD-ja posadili pod močno stroboskopsko luč in sredi seanse nenadoma zamenjali frekvence, da bi videli, kako na to odreagirajo možgani. To je bil tako nenaden šok, da me je dobesedno katapultiralo iz la-

stnega telesa. Moja zavest je izgubila stik z raziskovalci, kot bi zapustila ne le moje telo, ampak tudi kliniko, Prago in celo planet – vse do tega, da sem dobil občutek, da sploh ne obstajam oziroma da ne obstajam v znani formi. To je težko povedati z besedami; bil sem vse in nič obenem. Ko so ugasnili luč, se je moja zavest kar nekaj časa vrtela okoli telesa, kot da bi imela, tako sem občutil, problem najti pot nazaj v telo.

Je to spremenilo vašo osebnost, vašo karierno pot?

Radikalno. Zjutraj sem bil ena oseba, zvečer pa čisto druga. Vzgojen sem bil brez religije, kar sem doživel, pa je bila zelo duhovna in mistična izkušnja. Psihatrijo sem začel študirati pod vplivom Freudove analize, a ko sem začel delati z LSD-jem, sem nenadoma v drugi luči ugledal prakse na psihiatričnih ustanovah, kot so elektrošoki, inzulinski šoki, potapljanje pacientov v mrzlo vodo, kar vse se mi je zazdelo strašansko zaostalo. Ko sem doživel izkušnjo, da je zavest zapustila moje telo, mi je bilo jasno, da ne drži, kar so nam predavali: namreč da se zavest ustvari v možganih. Izkusil sem, da je zavest kozmični fenomen in da so možgani le medij, ki to zavest posredujejo, ne pa ustvarijo. Ta izjemno močna izkušnja kozmične zavesti me je navdihnila, da sem vse življenje posvetil zanimanju za holotropna stanja.

Z eno tabletko LSD-ja vas je torej razsvetlila luč kozmičnega razuma, kot bi se izrazili budisti. Kaj bi porekli oni, ki vse življenje meditirajo brez zagotovila, da jih bo doseгла kozmična zavest?

Meher baba nam je nekoč rekel, da ni mogoče spoznati boga tako, da bi zaužil nekaj kemije, a v tem pamfletu je izhajal iz napačne predpostavke, da mi s pilulo LSD-ja jamčimo za doživetje boga, medtem ko mi trdimo in vemo, da je mogoče doživeti ves spekter duhovnega. Lahko greš tudi k vragu in to ni prijetno doživetje. Kdor je imel psihedelično izkušnjo, ti ne bo jamčil, da boš doživel boga. Ljudje imajo včasih zelo slabe »tripe« in nočejo nikoli več poskusiti. So pa tudi psihedelične kulture, kjer je kemija, torej rastlinski izvlečki, način vstopanja v duhovne dimenzije. Če bi začeli z njimi govoriti o kemičnih in nekemičnih duhovnih doživetjih, ne bi razumeli, o čem govorite. Psihedelične rastline so za njih meso boga in to je pač njihov način za doživetje numinozne dimenzije realnosti.

Ste razen z LSD-jem eksperimentirali še z drugimi drogami, da bi dosegali spremenjena stanja zavesti oziroma, kot pravite vi, holotropna stanja?

V psihedelični terapiji dosegamo holotropna stanja s pomočjo psihoaktivnih substanc, kot so LSD, psilocibin, meskalin in triptamin ali derivati amfetamina. Spremembo zavesti dosežemo tudi s holotropnim dihanjem, ki je kombinacija hitrega dihanja, evokativne glasbe in gibalnega sproščanja energije. Osebo sem izmenjeval izkušnje tudi z disciplinami, ki se navezujejo na holotropna stanja zavesti, kot denimo z antropologijo, sodeloval sem pri številnih svetih obredih prvobitnih ljudstev, tudi z uživanjem njihovih psihedeličnih rastlin, kot so pejotl, ajahuaska in gobe z vsebnostjo psilocibina. Bil sem v stikih s šamani in zdravilci iz Severne in Južne Amerike, Mehike in Afrike kot tudi s predstavniki različnih duhovnih disciplin, od vipasane, zena, tantre do krščanskih benediktinskih menihov.

Ob tem velja povedati, da lahko ljudje v holotropno stanje padejo tudi spontano, sredi vsakdanjih opravkov, in to brez znanega razloga. Če so pravilno razumljena in tretirana, imajo lahko izjemne zdravilne

Kdor je imel psihedelično izkušnjo, ti ne bo jamčil, da boš doživel boga. Ljudje imajo včasih zelo slabe »tripe« in nočejo nikoli več poskusiti.

in razvojne potenciale. Pogosto pa ti ljudje pristanejo na psihiatriji, kjer stanje njihove zavesti zadušijo s pomirjevali.

Kaj je pravzaprav duševna bolezen?

Duševno bolezen lahko definiramo, kadar imamo degenerativne spremembe, kot pri alzheimerjevi bolezni, in medicina zanjo najde dokaze. Potem so tu nevroze, ki jih je raziskoval Freud, najbolj zanimive pa so funkcionalne psihoze, pri katerih ne najdemo nič takšnega, kar bi lahko medicinsko potrdili. Diagnozo naredijo na podlagi nenavadnih izkušenj in vedenja osebe, ki jih aktualni model ne more razložiti. Prevladujoča psihiatrija ima namreč zelo ozek model: kar ni biografsko razumljivo, je patologija. Ker psihiatri neradi rečemo, da ne razumemo, to poimenujemo – tako smo te patologije poimenovali funkcionalne psihoze.

Shizofrenija denimo ni diagnoza, ker je ne moreš podkrepiti z dokazi v krvi, hrbtenični tekočini ali v urinu niti z rentgenom. V bistvu gre za nenavadne izkušnje, ki jih ne znamo razložiti. Lahko le opišemo značilnosti izkušenj, ki jih ima oseba, vemo pa, da bi jim šlo veliko bolje, če bi delali z njimi, z njihovimi notranjimi doživetji, namesto da jih zatiramo s pomirjevali. Raven komunikacije namreč kaže, da ti ljudje zelo artikulirano govorijo o precej divjih izkušnjah, v katerih recimo mešajo ravni resničnosti. Vsa doživetja, ki jih nismo navajeni, povedo logično, in pri tem jih je zdravo strah, da sem jim meša.

Z mojega zornega kota nenavadne izkušnje niso duševna bolezen, ampak le del moje kartografije človekove duševnosti. Res pa je, da je ta kartografija večja, kot je v veljavi v prevladujoči psihiatriji. Ne obstajata namreč le postnatalna biografija in individualno nezavedno, kot ga je opisal Freud, temveč tudi perinatalna (obrojtstna) in transpersonalna občutja, kot jim pravim, ki se delno prekrivajo z Jungovim konceptom kolektivnega nezavednega mitoloških in zgodovinskih arhetipov.

Kakšen je vaš koncept perinatalne rojstne travme?

Za Freuda je novorojenec *tabula rasa*, nepopisan list, naša psiha pa da je rezultat prežemanja bioloških instinktov in vplivov na naše življenje, ko pridemo na svet. Vendar sem pri delu s holotropnimi stanji, sproženimi tako s psihedeliki kot v delavnicah holotropnega dihanja, spoznal, da je dinamika človekove psihe precej večja od te, ki jo opisuje Freudov model. Nezavedno namreč hrani tudi spomine, ki jih doživlja zarodek, ko se prebija k rojstvu skozi štiri faze rojstnega procesa, ki sem jih poimenoval temeljne perinatalne matrice.

V prvi matrici so spomini na stanje pred rojstvom, v drugi na stanje, ko se začne maternica krčiti, tretja matrica odraža težak boj za prihod na svet skozi porodni kanal in četrta hrani spomine na samo rojstvo. Vsebina teh matric se ne nanaša le na indivi-

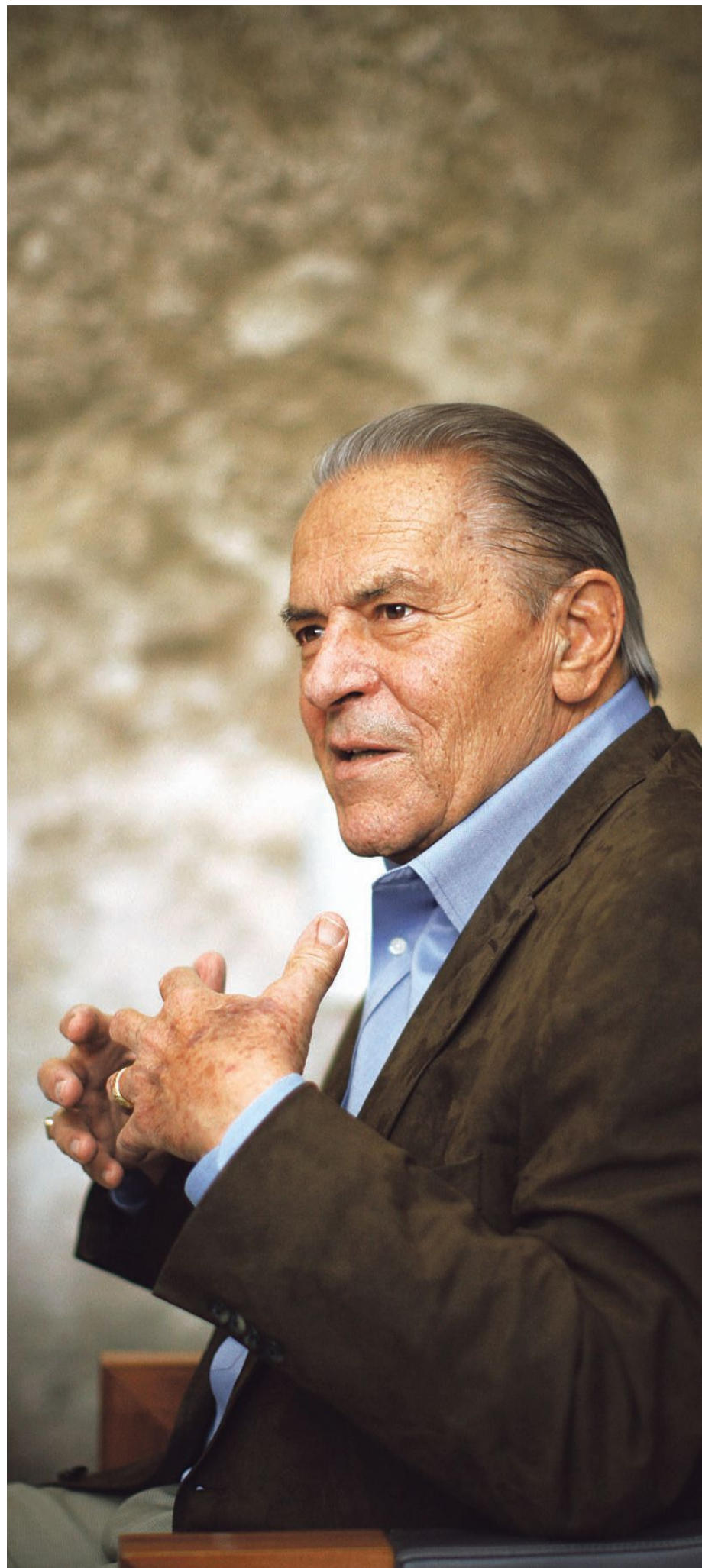
dualne spomine fetusa, ampak vsaka od njih predstavlja tudi odpiranje k arhetipskemu kolektivnemu nezavednemu, ki se odraža v številnih mitskih in religioznih podobah.

V prvi matrici fetus doživlja občutke enosti z materjo, torej z vsem, kar je. To je arhetip za povezanost s kozmosom – za nebesa. V drugi so spomini na krčenje maternice, ki napovedujejo porod, maternični vrat pa je še zaprt. Fetus je ujet in ogrožen – arhetip za pekel in mučenje. V tretji se maternica še naprej krči, toda porodni kanal je odprt in začenja se dramatičen boj za

preživetje – arhetip je boj (na smrt in za ponovno rojstvo). V četrty se po vseh mukah otrok rodi, začuti olajšanje, zazna svetlobo. Arhetip je smrt in vstajenje. Rojstvo je lahko vzrok številnim arhetipom, tako pozitivnim kot negativnim.

Kakšni so argumenti akademske psihiatrije proti vašemu modelu perinatalne psihologije?

Najpogostejši razlog za zanikanje možnosti spominjanja rojstva je, da cerebralni korteks novorojenca ni dovolj zrel, da bi lahko posredoval izkušnjo in jo spominsko

zapisal. Natančneje, možganski nevroni še niso mielinizirani, torej obdani z izolativno plastjo mielina. Presenetljivo pa tega argumenta ne upoštevajo več takoj od trenutka, ko se otrok rodi in se ga začne negovati. Psihološki pomen izkušnje takojšnjega fizičnega kontakta med materjo in novorojencem je še kako priznan v prevladujoči otroški psihiatriji in pediatriji, izkušnja 30-urnega rojevanja v mukah in trpljenju pa je popolnoma prezrta.

Perinatalno psihologijo si lahko predstavljamo kot del znanstvenega korpusa, zlasti ker imamo tudi perinatologijo, ki se ukvarja z obdobjem pred rojstvom in po njem. Toda v vašem modelu človekove psihe so tudi poročila o prejšnjih življenjih. Jih je mogoče postaviti v znanstvene okvirje?

So raziskave, kakršna je Stevensonova, ki je preučil 3000 otrok med tretjim in petim letom, ki so govorili o spominih na prejšnja življenja; včasih je našel kraj njihovega prejšnjega bivanja, vzel jih je s seboj in otroci so prepoznali, kje so živeli, prepoznali so ljudi in govorili jezike, ki se jih niso učili. V knjigi *Karma in biologija* je med mnogimi tudi zgodba, ko deček govori, kako je bil ubit v prejšnjem življenju, in ima celo znamenje na koži, kjer je imel smrtno rano. Stevenson je poiskal tudi poročila avtopsije, ki je potrdilo vse, kar mu je deček povedal. Ta knjiga, poleg številnih drugih, je bogato gradivo o teh primerih.

Tudi vi poročate o podobnih primerih pri vaših pacientih. Zakaj menite, da to ni patologija?

Ker se to zgodi samo v holotropnih stanjih, v običajnih ne pridre ven. Ko to doživiš, seveda ne pozabiš več. Takšne primere, vključno z drugimi senzacijami v holotropnih stanjih, sem popisal v knjigi *When the Impossible Happens*. Ideja, da smo živeli prejšnja življenja, ni stvar verjetja, to je empirična zadeva. Morda je na zunaj to videti kot neki neznan patološki proces, če pa te izkušnje doživiš že po eni uri holotropnega dihanja, boš težko opisal to s patologijo. Je zelo fiziološko.

Podobne izkušnje so prihajale spontano, čeprav smo jih obravnavali različno.

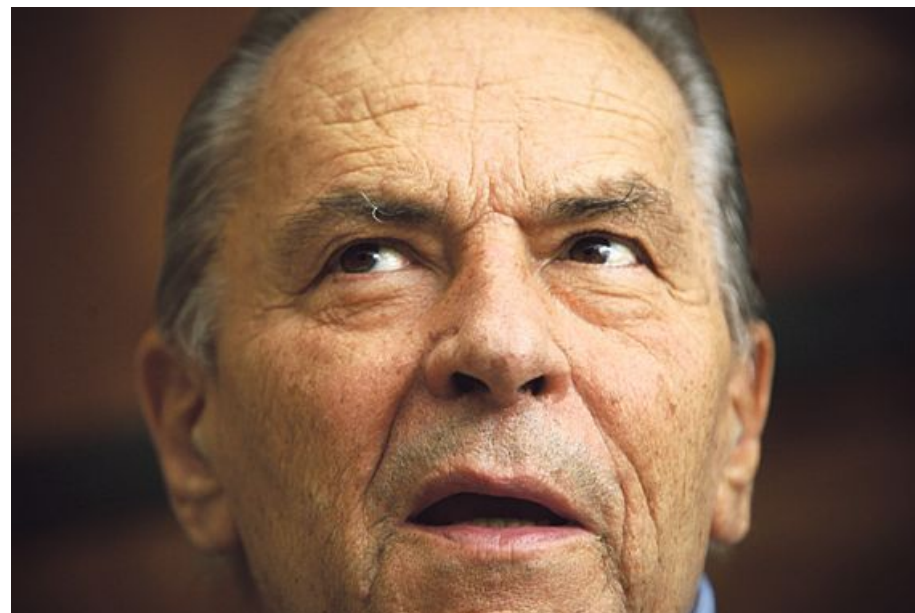
Menda je za vas kemija še vedno najmočnejši sprožilec za holotropna stanja in zdravljenje, po drugi strani pa ste razvili holotropno dihanje, ki se zdi zelo nedolžna zadeva.

Nedolžna? Vsekakor je varnejša, toda ljudje se morajo resno ukvarjati z njo, da ohranijo te občutke. Pri LSD-ju pa lahko nadzorovano vzameš velike doze, doživeti gre lahko precej globlje, nimaš nadzora nad potekom, in kot rečeno, lahko te pričaka tudi pekel. Vendar ima LSD tudi nekaj prednosti. V ZDA je še danes terapevtska subkultura, v kateri se izvajajo terapije z LSD-jem, čeprav so jih uradno prepovedali že v sedemdesetih letih. LSD je namreč zelo čista polsintetična droga, ki ne pušča sledov v telesu in ne povzroča odvisnosti, hkrati pa odpira psiho doživetjem višjih holotropnih stanj. Znano je, da imajo psihotične epizode, ki so zelo dramatične, boljše možnosti. Pacienti, pri katerih opaziš velik napredek, zelo pogosto doživijo izkušnjo smrti in ponovnega rojstva, uničenje sveta in vnovično kreacijo sveta, tako kot v stanjih, ki jih inducirajo šamanizem, rituali prehoda, misteriji itd. Imamo torej poročila, da imajo dramatične izkušnje boljše dolgoročne rezultate, a jih v uradni psihiatriji, ko do njih pride, zatiramo, namesto da bi okrepili takšne odzive. Recimo, pogledajmo rojstni proces v štirih fazah: začetek, razvoj, razrešitev in nova kvaliteta. Smiselno je ta proces podpreti, kot bi poma-

gali pri rojstvu: glavo novorojenčka je treba vleči ven, ne pa potiskati nazaj.

Na baltimorskem inštitutu smo delali psihedelične terapije z LSD-jem z rakavimi bolniki v terminalni fazi. Statistika je pokazala, da je LSD-terapija na splošno pri upoštevanju več faktorjev, kot so bolečina, strah, anksioznost, sprejetje smrti, zelo pomagala 40 odstotkom pacientom, 30 odstotkom je pomagala in 30 odstotkom ni pomagala, trije pa so celo ozdraveli. Učinkovitost je bila torej 70-odstotna, kar je 10 odstotkov več, kot je običajno povprečje za alopatična zdravila.

Rakavi bolniki v terminalni fazi so po terapiji z LSD-jem veliko lažje sprejeli neizogibnost svojega odhoda. Po mojih opažanjih izkušnje ljudi prihajajo iz iste kartografije, ne glede na to, kako so sprožena holotropna stanja. Imajo doživetja iz otroštva, detinstva, tudi poroda, celo predporodne izkušnje, nekaj pa tudi iz kolektivnega nezavednega. Lahko jih zavijejo v zgodovino ali mitologijo in v tem smislu je velika podobnost med temi terapijami. Stil je seveda lahko drugačen. Denimo, LSD, meskalin, psilocibin so običajno zelo barviti, z veliko vizijami, di-

halni tretmaji pa niso tako bogati z vizijami, ampak so bolj fizično-čustvene izkušnje, z veliko uvidi.

Načini, kako vstopimo v holotropno stanje, so zelo različni: šamani vstopajo po svoje, vudu plesalci spet drugače, meditativni pa na povsem tretji način. Od kod vam ideja za tehniko holotropnega dihanja kot sprožilec tega stanja?

Že ko smo v Pragi delali psihedelične terapije, nikoli nismo vedeli, kako se bo končal. V psihičnem procesu se lahko nekaj novega pojavi, a potem tega ne predelaš do konca ali pa končaš z nekim simptomom, ki je bodisi okrepljen bodisi pa ga prej sploh ni bilo. Zgodilo se je, da so mi pacienti potožili, da se ne počutijo povsem dobro: nekoga je bolela rama, drugi je začel suho kašljati, kakšen je tudi bruhal. Njihove težave sem začel sistematično reševati tako, da sem po seansah manipuliral še njihova telesa, kar je pri pacientih povzročalo spontano psihotično, sakatično dihanje (tresočje). Poročali so, da jih hitreje dihanje znova potegne nazaj v psihedelično izkušnjo. Čeprav je LSD že popuščal, so z dihanjem znova aktivirali nezavedno. Začel sem opazovati, kako sta dihanje in nezavedno nekako povezani.

Ko sem predaval na esalenskem inštitutu, so slušatelji želeli poleg teorije o nezavednem poskusiti tudi kaj praktičnega, vendar so bile psihedelične terapije že prepovedane, zato sem si na podlagi dotedanjih izkušenj zamislil metodo dihanja ob glasbi. Predsta-

vil sem jo 46 obiskovalcem z vseh koncev sveta; delali so izmenično v parih in vsi, celo tisti, ki so le sedeli in opazovali delavnico, so poročali o pozitivnih učinkih. Odtlej vedno organiziramo delavnice na takšen način.

Ste preizkušali tudi kakšne druge telesne tehnike za induciranje holotropnih stanj?

Pred leti sva s Christino prirejela velike mednarodne konference o transpsihologiji, kjer smo na enem kraju zbrali fizike, antropologe, psihologe, terapevte, biologe, umetnike, duhovne učitelje itd. Eno takšno smo imeli tudi v Manausu v amazonski džungli na temo tehnologije svetega; predstavili so se adeпти številnih telesnih tehnik, od starodavnih do povsem novih, kakršna je bila denimo najino holotropno dihanje. Prišli so šamani iz Peruja, Brazilije, jungovci z aktivnim imaginiranjem, domače kulture so prezentirale kombinacije stradanja, nespečnosti, plesanja, petja, predstavljeni so nam bili bivanje v gorah s šamani, ekstremne fizične bolečine Indijancev Dakota, sončni ples ravninskih Indijancev, puščanje krvi pri Majih, puljenje zob, sekanje mezinčkov pri lokostrelcih, pa obredi prehoda, različne oblike meditacije, dao, joga, kabalistične

sonalno, ki sem ga rabil, ko sem govoril o kartografiji psihe, sestavljeni iz biografskega, perinatalnega in transpersonalnega.

Gotovo so vam znane kritike tovrstne psihologije, češ da v svojem uporu behaviorizmu tretira človeka kot neponovljivega posameznika, ki ga skrbi predvsem lastna samorealizacija, ki da ni produkt človekove biološke narave, ampak družbeni konstrukt. Kapitalistična družba naj bi s tovrstno psihologijo ta družbeni konstrukt predstavila kot človekov lastni in družbeni konflikt kot njegov lastni konflikt, kakor očita v glavnem marksistična kritika (Marcuse, Fromm).

To preprosto ni res. Ljudje kot Richard Alpert, v ZDA znan duhovni iskalec in učitelj, so močno angažirani v družbi. Alpert je imel stalno službo na Harvardu, kjer je sodeloval z več oddelki in deloval tudi kot terapevt. Skupaj s Timothyjem Learyjem sta bila uradno odpuščena z univerze leta 1963, menda zaradi raziskovanja psihedeličnih stanj z LSD-25. Pri tem projektu sta sodelovala tudi pisatelj Aldous Huxley in pesnik Allen Ginsberg, oba svetovno znana ustvarjalca. Slednji je s svojo poezijo tudi upornik proti kapitalizmu in konformizmu v družbi. Alpert je potoval v Indijo, kjer je našel svojega guruja, spremenil ime v Ram Dass, hkrati pa je bil tudi družbeno aktiven. Ustanovil je dve dobrodelni organizaciji in še vedno uči. Pred kratkim je nastopil v tv-šovu pri Oprah. In kot rečeno, ni edini preučevalec psihedelične, ki je družbeno angažiran. Čeprav je zdaj paraliziran, še vedno deluje z ljudmi v zaporih. V transpersonalnih krogih je zelo močan čut za denimo ekologijo, ker iz duhovnih izkušenj prihaja spoznanje, da smo zelo globoko povezani z naravo. Za nas kot biološka bitja ni nič bolj pomembnega kot čist zrak, zemlja in voda. Prav tako je zelo močno pacifistično gibanje, prizadevanje za mednarodni mir pa tudi za globalno civilizacijo, globalno ustavo.

Po eni strani sestavljajo vaše življenje izkušnje, ki so zelo blizu šamanskim, po drugi strani pa se držite znanstvenega pristopa. Kako shajate z današnjo znanstveno paradigmo?

Nekatere moje ugotovitve so zelo logične; denimo, da v psihiatriji ne vidimo rojstva kot del psihoterapije, ker da korteks ni mieliniziran, je res smešno. Zlasti ker je spomin dokazan tudi pri organizmih, ki sploh nimajo možganske skorje. Takšna drastična nekonsistentnost razmišljanja je kot slepa točka, skotoma, kot rečemo, da bi je ljudje ne videli, ker jih je strah.

Predpostavka, da znanstvena skupnost točno opisuje realnost, je napačna. Antropolog Gregory Bateson govori o zmešnjavi glede zemljevida in ozemlja. Najboljši način, da organiziramo naša trenutna opažanja, je namreč zemljevid, za katerega pa zmotno mislimo, da je točen opis ozemlja. Lord Kelvin je na začetku prejšnjega stoletja izjavil, da je fizika odkrila že vse, kar potrebujemo, so samo bolj natančne meritve. Le pet let zatem je Einstein v temeljih spremenil fiziko.

Konflikt ni med transpersonalno psihologijo in znanostjo, temveč med transpersonalno psihologijo in miselnostjo iz 17. stoletja. Najboljše odmeve dobivam prav od fizikov. Nekoč sva s Fritjofom Capro potovala skupaj in predavala; on o fiziki, jaz o transpersonalni psihologiji in holotropnih stanjih. Med nama ni bilo nobenega konflikta, Capra je v svoji knjigi *Dao fizike (Tao of Physics)* celo pokazal, kako fizika konvergira k mističnim tradicijam, še posebej indijski mistični filozofiji. Prepričan sem torej, da smo sredi zamenjave znanstvene paradigme. ■